

BIBELENS INSPIRASJON

Av Nils J. Engelsen

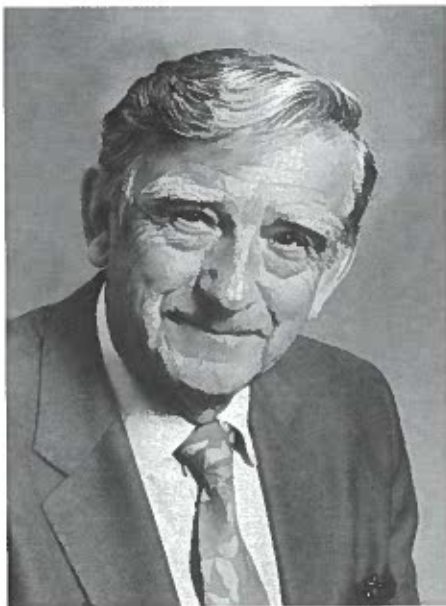
INNLEDNING

På Baptistsamfunnets predikantmøte i 1966 ble det i noen korte punkter formulert et baptistisk bibelsyn, med den megetsigende tilføyelse:

«Følgende formuleringer mener vi svarer til det som norske baptister alltid har stått – og fremdeles står – for.» Både spenninger innad og forholdet til de trosretninger flertallet av baptister henter sine signaler fra, gjorde en bibelsynserklæring ønskelig. Ikke minst var erklæringen inspirert av

Fredrik Wisløffs angrep på baptistene og metodistene for manglende bibeltroskap. Wisløffs angrep var bare et ekko av den bibelsynsdebatt som raste i landet og engasjerte de fleste trossamfunn. I kristelig presse var den et vedvarende og yndet tema. Redegjørelser og forsikringer om bibeltroskap var stadig å finne, likeledes angrep på standpunkter som man anså for å være farlige for troen. Behovet for å betone egne standpunkter og for å dempe uro i egne kretser syntes i 1966 sterkt.

Den fjernere bakgrunn for uroen om bibelsynet i Norge finner vi i den kamp om bibelsynet som «kerygma-teologien» i Tyskland gav støtet til. Også i Norge fikk vi et dokument av mer seriøs karakter, som tok avstand fra Bultmann-skolen. Det bar den lutherske bekjennelses utvetydige preg. Underlig nok mente Wisløff at også de frikir-

kelige burde gi det sin tilslutning. Det gjorde da også ikke så få frikirkelige personer, endog blant døperne. Hva disse personer ikke syntes å være klar over, var at dokumentet distanserte seg fra det vanlige bibelsyn i legmannskretser, som stort sett er «biblisistisk» og hylder en ufeilbarhet som selv den mest overfladiske bibelleser burde oppdage ikke foreligger. Det er dette naivt evangelisk/økumeniske standpunkt som har hersket hos oss i de evangeliske samfunn, at når en bare bekjente seg til Bibelens ufeilbarhet, var en på sikker grunn, selv om en divergerte radikalt i flere lærespørsmål. Dokumentet la, slik jeg ser det, med rette betoning på Bibelens budskap og lære, mindre på boken mellom to permer. Men et riktig bibelsyn måtte ifølge dette dokument innebære godkjennelse, som en del av Bibelens grunnleggende budskap, gjenfødelsen i spedbarnsdåpen og nei til kvinnelige prester. Det er vanskelig å se hvordan en døper kunne gi sin støtte til et slikt bibelsyn.

Kanskje en i dag har fått den umiddelbare opphisselse på så rimelig avstand at en i ro kan vurdere saken i større bredde. Dessverre er det ofte slik i våre kristelige miljøer at angst og usikkerhet hindrer en nyansert vurdering av teologiske forskeres og forkynneres arbeid med en overordentlig vanskelig saks- og formuleringsoppgave.

Få teologer ser i Bibelen bare et historisk dokument uten direkte relevans for oss i dag. Men å formulere en inspirasjonsteori som både er tro mot åpenbaringen og samtidig tar hensyn til de problemer som et historisk dokument nødvendigvis reiser, har ikke lyktes for Kristi Kirke. Hver ny generasjon har gitt sine bidrag, og det er ikke få verker som etter hvert har sett dagens lys. Det betyr at å ta stilling til bare det viktigste som er skrevet, krever adskillig tid. I et kort foredrag kan en bare håpe å gi et akseptabelt innblikk i spørsmålene. Vi skal ha for øye at vi ikke står overfor en blott og bar akademisk oppgave. den angår noe fundamentalt i vår tro, og vi er av den grunn ikke så lite øm, særlig fordi vår kristengenerasjon synes usikker og skremt. Det innebærer at vi må gå løs på oppgaven med varsomhet og forståelse, så vel som ydmykhet og respekt. Det gir seg selv at en må ta avstand fra enkelte teorier og slagord. Men det betyr ikke at en røkter ved noe fundamentalt. Oppgaven er å vurdere teorier og orientere seg mot en best mulig forståelse av hvilken autoritet vår Bibel legger for dagen.

BEGREPSORIENTERING

Alle kristne uansett kirkesamfunn tillegger Bibelen en avgjørende autoritet. Det skyldes at vi i Bibelen lytter til Guds røst. At Gud gir seg til kjenne, kaller vi *åpenbaring*. Bibelens autoritet beror altså på Guds åpenbaring som møter oss i den. Men Guds åpenbaring er ikke uten videre erkjennbar for den menneskelige forstand. Åpenbaringen formidles på rent spesiell måte. Det skjer ved Den Hellige Ånd gjennom det redskap som formidler, likeledes i den som Gud søker ved å åpne hans sinn og hjerte. Denne formidling i tale og skrift kaller vi *inspirasjon*. Det innebærer at vi kan tale om inspirerte personer, slik Bibelen selv gjør, når det heter: «De hellige Guds menn talte, drevet av Den Hellige Ånd» (2 Pet 1,21). Disse personer er imidlertid for lengst døde og borte, enten det nå er Moses eller Johannes. Hva de formidler er blitt bevart og samlet som Guds ord. Derfor kan det også hete: «Alle hellige skrifter, inngitt av Gud, er også nyttige...» (2 Tim 3,16a). Slik vitner Bibelen selv om *inspirerte personer* og *inspirerte skrifter*. For både israelitten og den kristne er Skriften derfor spesiell. Vi sier at den er hellig. Noen formulerer forholdet mellom Bibelen og Gud ved å si at Bibelen *er* Guds ord, andre formulerer saken med en viss reservasjon og sier at Bibelen *inneholder* Guds ord. Atter andre sier at i Bibelen *konfronteres* vi med Guds ord. Alle disse formuleringene har noe for seg. Det er bare et spørsmål om hvordan vi definerer Guds ord.

Før vi går videre bør vi imidlertid kort se på de viktigste teorier som foreligger.

KORT HISTORISK OVERSIKT

Den jødiske kanon er delt i tre deler: Loven, profetene og skriftene. Disse tre deler har ikke lik verdi, men er gradert i nevnte rekkefølge. De jødiske teorier som ligger bak bekjennelsen til Det gamle Testamente som Guds ord, tar alle sitt utgangspunkt i lovgivningen på Sinai. Loven er Guds gave til Moses. Den er både skriftlig og muntlig. Den skrevne lov er identisk med de fem Mosebøkene, mens den muntlige er å finne i de profetiske bøkene så vel som i andre skrifter med sine fortolkninger.

Rabbinerne er ikke enige om hvordan Moses mottok loven på Sinai. Det kan hete at Moses fikk diktert loven ord for ord. Mer moderert heter det at han fikk vite av Gud hva han skulle skrive. Enn videre

finner vi idéen om at Moses fikk kopiere lovens skrevne himmelske original. Disse teorier er selvsagt formet lenge før en begynte å se på Mosebøkene historisk og litteraturkritisk. Profetenes skrifter er vanligvis sett på som en praktisk utleggelse av loven. Det betyr at disse skrifter ikke stammer fra Gud direkte, men er frembrakt ved Guds Ånd. På et ennå lavere trinn finner vi kanons tredje del, skriftene. I jødedommen går den skrevne og den muntlige tradisjon hånd i hånd. Det er vanskelig å tenke seg den ene uten den andre.

De tidlige kirkefedre har en tendens til å se på Bibelen som et lovverk. Som jødene sier de at Gud har gitt oss sine hellige lover, både loven på Sinai og den «nye lov» i Kristus, skriftlig utformet i Det Nye Testamente. Ireneus hevder at en muntlig tradisjon støtter og underbygger Bibelen, og må vernes med samme pietet. Det er dette syn som senere er bygget ut i den romersk-katolske kirke. Bibelen har ikke bare en egen autoritet, men også en egen kvalitet. Flere av de tidlige kirkefedre hevder at Bibelen er fri for feil av enhver art. Den rommer heller ikke noen motsigelser. Dens ufeilbarhet omfatter alt hva den sier, og er ikke begrenset bare til tro og moral. Ufeilbarheten beror på at Bibelens forfattere er inspirerte. Heller ikke hos kirkefedrene hersker det noen enighet om hvordan denne inspirasjon skal forstås. Teoriene strekker seg fra idéen om mekanisk diktat til antydning om at også mennesket har gitt sitt bidrag i prosessen.

Den romersk-katolske kirke har ikke formulert noen bindende inspirasjonsteori. Men tre grunnholdninger er i hevd: Gud som Skriftens forfatter, Skriftens ufeilbarhet, og Den Hellige Ånds vitnesbyrd. Også her oppfattes Bibelen som Guds lov, og fortolkerne opererer i høy grad som lovtolkere. Den romersk-katolske kirke har da også en appellinstans som vurderer resultatene, og likeledes har myndighet til å formulere og håndheve Skriftens forordninger. Kirkens vurdering er ufeilbar. Denne ufeilbarhet gjelder imidlertid bare i spørsmål som angår tro og moral.

Hva sier så protestantene om Bibelens inspirasjon? Her er forskjellene så store og så mange at det bilde som kan gis her, vil bli vært mangelfullt, men forhåpentligvis noenlunde representativt så langt det rekker.

De mest rigorøse standpunkter finner vi i den tverrkirkelige retning som har fått navnet fundamentalisme. De fleste fraber seg imidlertid navnet fundamentalist fordi det neppe finnes noen som helt og fullt

vil vedkjenne seg alt som assosieres med navnet. Innenfor denne retningen finner vi personer som hevder de samme standpunkter som vi fant i jødedommen, hos en del tidlige kirkefedre og i Den romersk-katolske kirke. Bibelen er oppfattet som Guds lov og forordning. På mirakuløs måte har Guds åpenbaring blitt overlatt oss som en bok. Det er Den Hellige Ånds verk. Heller ikke her er det innbyrdes enighet om hvordan Guds åpenbaring er formidlet. Noen har tatt opp den urgamle diktat-teorien. Den innbefatter at Bibelens ufeilbarhet omfatter også bokstaven. Det menneskelige redskap er helt passivt, for dersom mennesker har del i prosessen, kan den ikke være ufeilbar. Ofte møter vi i argumentasjonen en ytterst rasjonal logikk, som for eksempel: «Gud er fullkommen, derfor må alt han gjør være fullkomment.» Det er gjennom en slik billig logikk noen når frem til temmelig sterile standpunkter, som at originalhåndskriftene er ufeilbare. Dette er i virkeligheten en fluktteori. Bibelen er en nøyaktig nedtegnelse av åpenbaringen. Hele innholdet ligger på samme plan.

Det finnes ingen gradering i disse folkenes kanonbegrep. Bibelen får karakter av lovbok, og fortolkerne blir også her legalister og argumenterer som sådanne. Nå finnes det naturligvis i disse kretser ikke noen kanonisk lov, tolkningene kan bli ytterst subjektive. Vanligvis møter vi hos dem en bokstavelig forståelse av den inspirerte tekst. Her kunne kirkefedrene ty til en allegorisk forståelse for å gripe ånden i en umulig bokstavforståelse. Fundamentalistene finner i Bibelen en tidløs, absolutt og definérbar sannhet. Deres bokstavinspirasjonsteori er ikke bare en formell sak. Har Bibelen en i alle deler formell autoritet, kan en bare henvise til hva den sier, og dermed er saken udiskuterbar. Dette skriftsyn forstår seg som et vern om fundamentene i den kristne tro: Bibelens inspirasjon og ufeilbarhet, Kristi guddom, jomfrufødselen, Jesu undergjerninger, Kristi sonende død, den legemlige oppstandelse og Kristi annet komme.

Senere fundamentalister tar avstand fra alle mekaniske teorier. Det gjelder for eksempel evangelikale i England og Tyskland. Her møter vi en inspirasjonsteori som bygger på idéen om et intimt samfunn mellom Gud og Bibelens forfattere. Likeledes finnes den grunntanke at det eksisterer en viss vesenslikhet mellom menneske og Gud. Det betyr at inspirasjonen ikke begrenses til nedskrivningens øyeblikk, men virker totalt i de hellige personers liv. Bibelens forfattere øste av sine opplevelser og sin erfaringsmessige innsikt når de formulerte

sine tanker eller sitt budskap. De var ikke hellige diktafoner eller skrivemaskiner, men skrev som personer som hadde lyttet til Gud hele sitt liv. Også som Guds redskaper i tale og skrift, var de tenkende og ansvarlige mennesker.

BIBELEN SOM HISTORISK DOKUMENT

Bibelen er et bokverk av meget sammensatt karakter. Det lar seg neppe gjøre å isolere den i den mening at en ikke skal vurdere den slik som en vurderer lignende litteratur. En må kunne reise spørsmål om de enkelte bøkens ekthet, integritet og avfattelsestid, etc. De aller fleste av disse spørsmål kan vurderes uten at det forringer Bibelens spesielle verdi. Like lite som disse vurderinger kan bevise at Bibelen er Guds ord, like lite kan de bringe denne tro i fare. Forskingen på dette område kan bare omforme teorier om Bibelen. Den bibelforskning vi har hatt gjennom tidene, har i prinsipp vært av det gode, og har hjulpet oss til en bedre forståelse av Bibelens egenart. Moderne forskning har lært oss at Bibelens forskjellige bøker har formidlet et budskap også til den generasjon til hvem skriftet først ble presentert. Tydelig er det også at de peker ut over hverdagen og den umiddelbare samtid. Vi kan neppe la være å se en åpenbaringshistorie utfolde seg, og idet den gjør det, legger av det tidspregede og finner nye former for det liv som søker sin fulle utfoldelse.

Vi har igjen og igjen henvist til Bibelen som Guds ord. Hva mener vi med det? Dersom noen mener at Bibelen er Guds ord i den betydning at den er Guds enetale og enehandling, må vi si at den er ikke *bare* det. Den formidler like virkelig menneskers tanker og menneskers ord. Selv den mest overfladiske bibelleser kan ikke unngå å oppdage dette. Vi møter menneskers kraftuttrykk, besvergelses og eder. Bibelen formidler til oss alt menneskelig, fra dårens lett kjøpte filosofi til det plagede menneskes protest og forbannelse over sin skjebne. Men vi hører også menneskers bønn, takksigelser og lovprisninger til den Gud som har gjort alt vel, så vel i naturen som i historien. Vi står overfor falske profeter som ikke bringer bud fra Gud, men like fullt taler under formen «Så sier Herren». Ja endog skriftlærde angripes for å føre løgner i pennen.

Disse sparsomme antydninger er nok til å vise at også menneskets røst lyder fra Bibelens blad. Men dette må ikke få oss til å ta opp

Engelsen med et eksemplar av Fredrik III's bibel, som er i Seminarets eie.

tanken om i Bibelen å skille det guddommelige fra det menneskelige. Det lar seg ikke gjøre å avgrense det rent guddommelige fra det menneskelige i den syntese som Guds åpenbaring er gått inn i for å kunne nå oss. Hvilket kriterium skulle vi forresten bruke for å finne det rent guddommelige? Vår kritiske fornuft og menneskelige vurdering? Personlig tror jeg ikke at den kritiske fornuft er den beste ledestjerne når en søker etter Guds hjerte. Den er nemlig avstemt etter denne verden, og er gitt for orientering i denne verden.

Bibelen er Guds ord i den mening at den formidler Guds åpenbaring i tale og handling, og menneskets svar, også i ord og handling.

Bibelen tegner for oss Gud og menneske i dialog. Guds åpenbaring får sin gjenklang og sin virkning uttrykt i menneskers bønn, takksigelse og lovprisning, men også i angstfylte og fortvilte utrop til den Gud som ordner alt vel og hjelper i nød, men som også straffer. Bibelen tegner for oss og formidler ennå i dag den Gud som søker sin skapning til frelsende kjærlighet. Det er også den Gud som handler gjennom natur og historie, gjennom profeters budskap og lovverk som regulerer og ordner familie og samfunnsliv.

Vi har sett at enkelte inspirasjonsteorier bygger på et urimelig ufeilbarhetsdogme som også omfatter alle opplysninger om skaperverket og historien. Tankegangen er at Gud nødvendigvis må beskrive alt slik som det virkelig er eller ble til. Men tanken er meningsløs. Vi krever i vårt forsvar for Bibelens sannhet at dens fremstilling av skapelse og verdensbilde skal stemme overens med de vitenskapelige forskningsresultater og arbeidshypoteser som hevdes i vår tid. Men slik er det ikke, og egentlig må vi vel si oss glad for det. Har kanskje vi i vår generasjon erhvervet oss den siste viten om den verden vi lever i? For øvrig er det nå slik at det verdensbilde vi legger inn i Bibelen, allerede er foreldet.

Historisk-kritisk forskning har tydelig vist oss at ikke alt i Bibelen er strømlinjet og motsigelsesfritt. Det erkjenner da også de såkalte fundamentalister, for eksempel Dr. J. I. Packer: «Bibelen er ikke et oppslagsverk for alt og alle ting. Den pretenderer ikke å gi informasjon innenfor alle områder av menneskelig viten på samme måte som Bradshaw pretenderer å informere om alt som angår De britiske Statsbaner. Den hevder i videste forstand å peke på hva som er nødvendig til frelse. Derimot hevder den ingen steder å undervise (for eksempel) i naturvitenskap eller i gresk eller hebraisk grammatikk [...]. Det ville derfor være en uriktig bruk av Skriften om den ble behandlet som om den uttalte seg på disse områder [...] synet på verden og tingene i den er ikke satt opp som normerende for senere vitenskap, mer enn forfatterens bruk av gresk og hebraisk har til hensikt å demonstrere disse språks komposisjonsmodeller.»¹

I sin bok *Alarm um die Bibel* skriver Gerhard Bergmann blant annet: «Slik som det gis en verbalinspirasjon, nettopp slik gis det det ikke. Hvorledes var det egentlig med Davids kall til Sauls hoff? I 1 Sam 16 kommer David til Sauls hoff fordi han er en kyndig harpespiller. Vi leser: 'Da sa Saul til sine tjenere: 'Ja, finn meg en mann som spiller

godt, og før ham til meg (v. 17) [...] således kom David til Saul, og han ble i hans tjeneste; og Saul fikk ham meget kjær, og han ble hans våpensvenn.' (v. 29). I det følgende kapittel (17) skildres kampen mellom David og Goliat. Her spør Saul hvem David er. Det heter: 'Da så David vendte tilbake etter at han hadde slått filisteren i hjel, tok Abner og førte ham frem for Saul [...] og Saul sa til ham: 'Hvem er du sønn til, unge mann? David svarte: Jeg er sønn til din tjener Isai fra Betlehem [...]. Samme dag tok Saul ham til seg og lot ham ikke få vende tilbake til sin fars hus.' (17,57-58; 18,2) Er det virkelig nødvendig å gjøre Jesu menighet oppmerksom på at de to beretninger avviker fra hverandre? Også vi kjenner til de såkalte hevnsalmer. Salme 109 er virkelig ikke bærer av Jesu ånd.»

Slike sitater kunne mangedobles. Kanskje vi i tillegg skulle nevne tradisjonene om hvem som overvant filistrene, Samuel eller David. Sammenlign de to overleveringene fra Samuels tid, 1 Sam 7,7-15 og 1 Sam 13,19-23. Fra Det Nye Testamente kan nevnes overleveringene om hvordan pottemakerens åker ble kjøpt, se Matt 27,3-8 og Apgj 1,18-19. Med disse sitater og henvisninger forlater vi denne side ved vår Bibel. For en som driver historisk forskning er det lett å se hvordan slike divergenser kan oppstå. For en forkynner har de ingen ting å si. Det eneste de berører er ensidige teorier. Men ettersom nå ingen av oss krever ufeilbarhet eller tror om oss selv at vi har greid å skape den ufeilbare teori, kan vi kanskje glede oss over at vi kan vurdere teorier om Bibelen på nytt, og kanskje komme til et bedre resultat.

EN VURDERING AV SELVE AUTORITETSPROBLEMET

Autoritet er et mangetydig begrep. Det kan betegne den autoritære makt en fyrste håndhever over uvillige undersåtter for å tvinge dem til lydighet. Det kan karakterisere et lovverks ubetingede gyldighet som regulerende faktor for menneskelig samliv. Det kan referere til gyldige vitneprov og vederheftige saksfremstillinger. Hva slags autoritet står vi overfor når det gjelder Bibelen?

Tenker vi i første omgang på Bibelen som en samling skrifter av høyst forskjellig karakter, skrifter som dekker århundrer av menneskelig historie og kultur, er den i sitt slag uerstattelig. Den har autoritet som litterært produkt både hva angår historie, kultur og religion. Ved å bruke den som opplysningskilde underkaster vi oss dens autoritet,

selv om vi vil vurdere den i lys av andre skrifter for å prøve verdien av dens opplysninger. Men det er egentlig ikke en slik type autoritet vi tenker på når det gjelder Bibelen. Den autoritet som her er nevnt, har Bibelen til felles med mange historiske dokumenter.

Begrenser vi vår vurdering til bare å omfatte Bibelens forhold til den kristne kirke, blir saken en annen. Bibelen er kirkens grunnleggende dokument. Skal kirken gjøre rede for sin eksistens, må den henvisse til Bibelen. I Bibelen finner kirken det vitneprov den er grunnlagt på, og i sin opprinnelige form. Kirken og Bibelen er uadskillelige. Men heller ikke denne form for autoritet kan vi slå oss til ro med. Den vil egentlig ikke stå i noe dypere forhold til sitt objekt enn Norges grunnlov til Norge.

Når vi tenker på Bibelens autoritet, er det ut fra det faktum at den formidler Guds røst eller Guds ord. Det er Gud vi står overfor, og dermed er det *hans* autoritet vi egentlig har med å gjøre, ikke autoriteten av Bibelen som bok. Det innebærer at Bibelens autoritet er en avledet autoritet. Den formidler ved sitt budskap kunnskap om Gud og hans vilje. Den som har all makt eller autoritet, er Gud selv. Bibelens autoritet dreier seg da om Guds egen i den grad Gud har åpenbart den. Den autoritet Bibelen ellers måtte ha, er relativ.

Går vi så til Bibelens tekst for å se hva som står om denne autoritet, finner vi at Gud overdrar sin autoritet til den eller de han vil skal utøve den. Da Jesus Kristus stod frem og autoriserte forkynnelsen av evangeliet, gjorde han det med følgende ord: «Meg er gitt all makt (autoritet) i himmel og på jord [...]» (Matt 28,19 flg.). Jesus overdrar altså en gitt autoritet videre til sine disipler. Den autoritet Gud skjenker er ingen rent generell autoritet. Den gis alltid til en bestemt oppgave og er begrenset av den. Autoriteten er stadig Guds autoritet, men han deler sin autoritet med oss så lenge vi blir i den. Autoritet i evangelisk forstand er altså ikke et rent formalt begrep. Autoritetens formale side overstråles fullstendig av dens innhold, som er menneskets frigjøring fra synden og forgjengeligheten til samfunn med Gud. Autoritet i evangelisk mening blir dermed et «relasjonsbegrep», ikke en autoritær tvang.

Det er ved Ånden Gud formidler sin autoritet. Det er den som skjenker barnekår, det er den som levendegjør Kristi legeme, menigheten, og gir liv og funksjon til alle dens organer. All Kristi herlighet formidles ved Ånden. Derfor heter det: «Jesu vitnesbyrd er profetor-

dets ånd» (Åp 19,10c). Den autoritet vi står overfor i Skriften, er altså en guddommelig gave skjenket ved Ånden, og innebærer først og fremst samfunn med Gud. Det gis ingen autoritet, erhvervet eller mottatt av denne verden, dens ånd eller vesen, som kan formidle noe av Gud. Den som bare har denne verdens ånd eller vesen, har bare mulighet til å tilegne seg det som denne verden har å by. Denne verdens visdom stod helt blank når det gjaldt Guds visdomsåpenbarelse. Jøden, som mente å se Gud i «makt-tegnet», den overmenneskelige maktutfoldelse, erkjente ham ikke i korset. Grekeren, som mente Gud var å finne i visdommens uomskiftelige verden, så ikke noe av denne visdom i korset, bare dårskap. Den kristne, derimot, har fått Guds Ånd, ikke denne verdens ånd, for at han skal kunne ta imot det som er av Gud. Altså er det bare den som har Guds Ånd, som er i stand til å kjenne Gud. Det er i Åndsrelasjonen eller Åndssamfunnet med ham vi har del i det han har skjenket i Kristus. Uten Ånden blir vi fremmede for Gud. Visdom og kunnskap er Åndens gave til oss. Ikke bare er det slik at det er ved Ånden Guds ting formidles. Det kan bare skje til åndelige. Bare den som har del i Ånden, kan få del i dens innhold og dens gaver (Joh 14,17.26). Vi står her overfor det eiendommelige forhold at Ånden som formidler autoriteten til forkynneren, også formidler forkynnelseens innhold til den som hører. Det er Ånden som overbeviser om synd. Det er Ånden som åpner hjertene. Dette skjer gjennom Guds ord, for Ånden og ordet hører sammen som liv og form.

Vi har nå med utgangspunkt i det greske ordet for myndighet, autoritet (eksousia), forsøkt å kaste lys over det autoritetsbegrep vi møter i Det Nye Testamente. Vi så at autoriteten pekte innover mot sitt utspring, Gud selv slik han møter oss i Jesus Kristus. Det Nye Testamente selv peker på en autoritet som springer ut fra åpenbaringen i Kristus. Paulus sier: «... at jeg ikke ville vite av noe annet hos dere enn Jesus Kristus og ham korsfestet» (1 Kor 2,2; Gal 6,14; Fil 3,4–11). Det betyr at vi må vurdere Bibelen ut fra Guds frelsesgjerning i Jesus Kristus, og anvende denne frelsesgjerning som vurderingsprinsipp også på Bibelen selv. Dette er etter min mening ufrakommelig. Det betyr ikke at vi gjør oss til herre over Bibelen. Vi blir dens tjenere. Bibelens herre er Gud. Fra ham henter den sin autoritet. Vi må ikke glemme at det fantes en levende kristen tro og forkynnelse lenge før Det Nye Testamente ble til. Apostler, profeter og omreisende pre-

dikanter forkynte Kristusåpenbaringsens evangelium i flere decennier før noen skriftsamling ble til. For oss er urkristendommens budskap med sine konsekvenser kommet som en skriftsamling. For oss er derfor Det Nye Testaments autoritet virkelig og vital, fordi bare der har vi det autentiske vitneprov om Gudsåpenbaringen i Jesus Kristus. De første vitner står i en særstilling i historien som vitner om det som fant sted i Jesus Kristus. De står som vitner om kors og oppstandelse. Deres vitnesbyrd er uerstattelig og ufrakommelig. Det samme gjelder deres forståelse av korsets og oppstandelsens mening. Vi må forbli i det apostoliske vitnesbyrd om vi ikke skal rive troen løs fra sin historiske forankring. Da vil den raskt ende som en idé. Likeledes må det være riktig å holde fast på den forståelse av Det Gamle Testamente, som de nytestamentlige forfattere presenterer for oss, en oppfatning som sikkert har sin kilde i Jesus selv.

BIBELN SOM ÅPENBARING OG ÅPENBARINGSTOLKNING

Vi har sett at den autoritet som vi står overfor i evangeliet, ikke er av legalistisk eller juridisk natur. Det må derfor være en misforståelse om Bibelen oppfattes og fortolkes som om den var et slags lovverk som kodifiserte evige, tidløse sannheter.

Den historisk-kristiske skole i bibelforskningen åpnet et svalg mellom teorien om en ufeilbar verbalinspirasjon og tekstens beskaffenhet. Til grunn for Det Nye Testamente ligger mer enn 5000 manuskripter og manuskriptfragmenter med ca. 250000 tekstvarianter. Bibelforskningen pekte også på mangfoldet i det bibelske vitnesbyrd. Dette innebar at en helt ny vurdering av Bibelens autoritet måtte komme. Den kunne ikke lenger grunnes på teorien om en feilfri tekst og en korrekt og motsigelsesfri tradering av det bibelske stoff.

Bibelen ser i bestemte, konkrete begivenheter en åpenbaring av Gud til frelse eller til dom. På grunn av disse beretningers form og innhold reiste den historisk-kritiske skole spørsmålet om disse beretningers historiske realitet. Er Bibelens vitneprov absolutt pålitelig? I forskningens forsøk på å bestemme historisitet eller ei, ble en klar over at de begivenheter det gjelder, og som er fundamentale for vår tro, også bar i seg en tolkning. Ingen av Bibelens rapporterte begivenheter kommer til oss som «nakne fakta». Vi får dem i den form og med den mening som de bibelske forfattere traderer dem i. Det har i prak-

sis vist seg umulig å komme bakenfor beretningene til de nakne hendelser. I beste fall når vi ikke lenger enn til mer eller mindre sikre hypoteser. Men dermed blir det faktisk spørsmål om ikke Bibelens autoritet egentlig ligger, ikke i de historiske begivenheter som sådanne, men i de bibelske tradenters tolkning eller forståelse av dem. I Bibelen er naturligvis forbindelsen mellom begivenhet og forståelsen av den uløselig sveiset sammen. Den kan ikke brytes fra noen av sidene. Heller ikke har en begivenhet som sådan noen åpenbaringskarakter. Den er stum. Det er tolkningen som får den til å tale, til å formidle Guds røst. Det må imidlertid ikke få oss til å tro at vi kan være selve begivenheten foruten. Den rent historiske side av åpenbaringen er sentral, for tolkningens realitet og relevans hviler til slutt på den begivenhet den refererer til og er bestemt av.

I vår søken etter Bibelens autoritet fant vi både et svar på arten av denne autoritet og dens kilde, Gud selv. Bibelens autoritet ligger altså i det den formidler, nemlig Guds åpenbaring. Vi fant også at denne åpenbaring kulminerte i Jesus Kristus. Det skulle innebære at alt i Bibelen må vurderes og innordnes under dette åpenbaringsensentrum. Kristus blir så å si Bibelens prøvesten for hva som er sentralt og hva som er perifert, hva som har blivende verd, og hva som må være tidsbestemt. Nå er dette ikke slik å forstå at vi etablerer en kanon innenfor kanon. Vårt «Kristus-kriterium» skal ikke brukes som en kniv for å kutte bort noe fra Bibelen. Vi skal heller se på det som en nøkkel til å åpne og til å tolke når vi lytter til Bibelen som helhet. Vi skal heller ikke være snare til å tilskrive enkelte skrifter eller skriftgrupper i Det Nye Testamente en permanent verdi og bruke disse som fortolkningsprinsipp for de andre. Det eksisterer en indre sammenheng i Det Nye Testamente, enten direkte avhengig av frelsesbegivenheten i Kristus eller også logisk avledet av den. Det er ikke vanskelig å skille ut forskjellige sentra i Det Nye Testamente. De kan kalles «relasjonssentra». Slike sentra kan være Kristi død og oppstandelse, Guds Rike, Guds kjærlighet, med flere. Disse er relasjonssentra for hele Det Nye Testamente, ingen av dem er eksklusive.

Det er ikke urimelig å påstå at den kristne kirke skylder Bibelen sin eksistens og sin vitalitet. Det har også hatt sin avgjørende betydning at kirken har funnet å skille mellom kanoniske og ikke-kanoniske skrifter. Men denne grense er mer eller mindre flytende. Det var den da kirken vurderte den urkristne litteratur, og det er den også i dag. Vi

skal være oppmerksom på at den inter-testamentlige litteratur er ytterst viktig for forståelsen av Det Nye Testamente selv.

Bibelens autoritet som bok med så og så mange skrifter, må bli et sekundært spørsmål. Den autoritet vi søker, er den som legger seg for dagen som innlysende når vi opplever den. En slik autoritet kan etter sin art ikke avledes av ytre kriterier. Om så var, ville Bibelens autoritet forringes. Den ville da kreve legitimasjon fra fremmed kilde. Bibelens autoritet er Guds egen, kledd i menneskelige ord og formuleringer. Det betyr at Bibelen har et originalt og uavledbart budskap, og som sådan må det aksepteres. Den Gud som trer frem i Det Gamle Testamente, kan ikke utledes av orientalske religioner. Gud, Herren står opp mot alle andre guder som avguder. Denne eksklusivitet preger hele Bibelen.

Bak Bibelen skimter vi Guds aktivitet ved hans Ånd. Vi bruker her ordet inspirasjon. Vi skal merke oss at ordet inspirasjon får en annen verdi og en annen mening enn i den tradisjonelle inspirasjonslære. Opplevelsen av Bibelens inspirasjon er troens opplevelse. Inspirasjonen blir ikke en forutsetning, noe som ville innebære et legalistisk skriftsyn. Inspirasjonsopplevelsen resier spørsmålet om dens rekkevidde. Den kan ut fra de opptrukne forutsetninger ikke begrenses til Bibelen alene. Den må med nødvendighet gjelde det levende budskap som forkynnes, og til enhver tid. Denne inspirasjon er i og for seg ikke direkte, den er bundet til Ånden og Ordet.

INSPIRASJONSTEORIER

Hvordan har så kristne tenkere formet inspirasjonsopplevelsen som teori? Før vi tar fatt på dette spørsmålet, skal vi igjen kaste et blikk på Bibelen. Den presenterer seg for oss som en åpenbaringshistorie, hvor Guds forhold til sin skapning er det sentrale tema. Han bruker mennesker som sine spesielle redskaper, og han åpenbarer seg for dem han velger ut, slik at de lærer ham å kjenne. Det skjer enten ved at Guds Ånd fyller dem, eller at Guds vilje blir klar for dem, oftest uttrykt med ordene: «Og Herrens ord kom til [...]». Ikke bare ekstraordinære opplevelser formidler Guds vilje til profetene. Hva de bringer i sin forkynnelse eller i sine ord, henter de også fra et intimt samfunn med Gud. De «kjenner» ham. Det er et begrep som peker på det mest intime personlige forhold. De vet seg som bærere av hans

Ånd og ledet av hans vilje. Hans frelsende lidenskap kan smelte dem, likesom hans harme kan brenne som ild i dem. Deres funksjon er blitt tofoldig. De er røsten fra Gud til mennesket når de taler, men de er også røsten fra mennesket når de nærmer seg Gud i bønn på dets vegne. En gang levde disse personer, nå taler de til oss gjennom Bibelen. Hvor skal vi legge betoningen når vi nå skal forme en inspirasjonsteori? At disse personer var inspirert synes klart, men var også deres ord inspirert? I dag har vi bare deres ord. Betyr det at vi må konsentrere oss til å forme en inspirasjonsteori ut fra Ordet? Saken er ikke helt opplagt.

De viktigste inspirasjonsteoriene er de følgende:

1. Personalinspirasjonsteorien.
2. Realinspirasjonsteorien.
3. Verbalinspirasjonsteorien.

I *personalinspirasjonsteorien* ligger hovedvekten på den inspirerte person, sekundært på det han bringer. Dersom vi ikke hevder en mekanisk inspirasjon, hvor forfatterne er blotte diktafoner, betoner denne teori personens aktive stilling som Guds budbærer. Hans evner slukkes ikke ut. Han opplyses og utrustes, slik at han blir skikket til å formidle Guds ord. Det skjer ved at han opplever Ordet selv i sin egen situasjon. Når vi betoner så sterkt profeter og apostler, likeledes apostolisk kristendom, er det vel fordi bestemte utvalgte personer står i en sammenheng slik at de blir autoriteter i spørsmålet om hva som er genuin kristendom. I særlig grad gjelder det Jesu apostler, som stod i en særstilling både i forholdet Jesus Kristus som hans nærmeste, og likeledes rent historisk vitner om hans død og oppstandelse. Når vi skal formulere en inspirasjonsteori, kan vi derfor ikke se bort fra personen. Men det er neppe nok å stanse der.

Realinspirasjonsteorien går ut på at Gud ved sin Ånd skjenker det som personen bringer. Her blir det åpenbaringsinnholdet som er det primære, så vel personen som måten eller formen han kler budskapet i, er sekundært. Det er innholdet, åpenbaringen, som får personen til å gløde. Han har sin skatt i leirkar, for å tale med Paulus. Personen kan gå bort når bare åpenbaringen på ett eller annet vis bringes videre. Det er ingen saklig motsetning mellom disse to første teorier. Egentlig utfyller de hverandre. Men innholdet, åpenbaringen, har prioritet. Det er den som formet personen.

Den tredje teori, *verbalinspirasjonsteorien*, er den virkelig omstridte på grunn av den belastning den har gjennom en altfor rigorøs utforming. Denne teori har sin styrke i at den bare tar hensyn til det overleverte, skrevne ord. Men det er samtidig dens svakhet, for den må dermed bære en bevisbyrde det ikke alltid er dekning for. I denne teoris mest konsekvente form blir det spørsmål endog om en virkelig bokstavinspirasjon. Hevdelsen av et mekanisk diktat av ord og setninger har fulgt teorien i dens mest rigide form. Ettersom nå de håndskrifter vi har som basis for de bibelske skrifter ikke på noen måte er feilfrie, blir disse egentlig drepene for hele teorien. Dermed tok forsvarene av teorien sin tilflukt til originalmanuskriptene. Det var disse som var ufeilbare. Det finnes imidlertid ikke et eneste originalmanuskript, bare avskrifter og avskrifters avskrifter, så teorien mangler basis i virkeligheten. Men om det nå skulle være slik at originalene var inspirerte og feilfrie, da blir vår Bibel slik vi har den i dag et noe mangelfullt dokument. Er da ikke Bibelen slik som den foreligger i dag, inspirert? Det er jo bare den vi har med å gjøre. Egentlig må det vel være slik at ordene ikke er fullt så viktige som det er blitt hevdet. Hvordan det nå enn er, så må vi bygge vår teori på den hellige skrift slik som den foreligger. Det er den som er vår autoritet og som vi må uttale oss om, ikke om noe som ikke eksisterer. Er det ikke like trygt å hevde at den skriftsamling som faktisk foreligger, åpenbarer Guds frelse like rikt som originalmanuskriptene? Virkeligheten blir ikke borte om en støter på en grammatisk feil, heller ikke om ord omskiftes og nyanseres. Hvordan forsøker for eksempel ikke Paulus å nyansere sine argumenter for å få frem sin mening så rikt som mulig? En bokstavtro har en tendens til å dra oppmerksomheten bort fra det som formidles til formidlingens form. Nå skal vi selvsagt ikke stikke under en stol at ordene er ytterst viktige for meningen. Den som skal bringe et budskap eller formidle en beskjed, må gjøre bruk av ordet eller et annet adekvat kommunikasjonsmiddel. Selvsagt er den muntlige form den mest levende og uttrykksfulle, men også det skrevne ord er viktig. Det kan overvinne distanser både geografisk og tidsmessig. I vår kultur er språket det viktigste kommunikasjonsmiddel. Det er da også blitt høyt utviklet og er blitt et smidig redskap som symboler for våre tanker og vår mening. Når vi taler eller skriver, forsøker vi å finne de ord og begreper som mest mulig klart formidler det vi vil ha frem. Idealet må være at ord og innhold dekker hverandre. Det er et

ideal. Har vi et dårlig ordforråd, blir innholdet lett forflatet eller fattig. Hvor ofte står en ikke overfor en indre rikdom som det er vanskelig å kle i ord.

Ordet som kommunikasjonsmiddel er et symbol, en representasjon av en indre tilstand eller mening. Det vil enten være et lydbilde eller et synsbilde. Skal en oppnå reell kommunikasjon gjennom språket, må både den som bruker det og den som skal motta innholdet, ha samme opplevelse av ordenes innhold. Nå er det klart at sak og symbol kan frigjøres fra hverandre. Som symbol kan ordet klargjøre, kamuflere eller bedra. I siste tilfelle taler vi om løgn. Sannhet står vi overfor når symbol og sak dekker hverandre, ikke bare nominelt, men faktisk er uttrykk for den talendes virkelige sjelsinnhold. Men selv da er en avhengig av opplevelsen ordet skaper hos den som hører. Derfor er tydning eller tolkning en ytterst viktig sak, særlig når det gjelder noe så avgjørende som Guds ord.

En stor og vanskelig sak trenger mange symboler for å fremstå for vår forestillingsevne og gi forståelse av hva det gjelder. Begrepet kjærlighet, for eksempel, inneholder en rik variasjon av konkrete nyanser. Guds ord møter mennesket under de forskjelligste forhold og situasjoner. Gud er alltid seg selv, fullkommen og hevet over tid og utvikling, men for å møte oss må han bruke vårt språk, våre symboler. Gud møter et menneske der hvor det er. Derfor blir det slik at ord og forestillinger som en gang var klare og tydelige, i dag er stumme. Ja, de kan kanskje gi feilaktige idéer. Vi kjenner ikke lenger de gamle ords og forestillingers innhold. Symbolene er blitt tomme for oss. Her kommer kunnskap om forholdene i gammel tid oss til hjelp så vi forstår, men dermed kan vi forme innholdet i nye og relevante forestillinger. Symboler i form av ord og handlinger må stadig fornyes eller forklares om vi ikke skal miste åpenbaringsens virkelighet og sitte igjen med ord som intet sier. Dette gjelder forkynnerne når det kreves at de skal forlate «kanaan-språket.» Men det gjelder like mye enhver oversettelse. Den som er sterilt forankret i en verbalinspirasjonsteori og ikke forstår ordets funksjon som symbol, kan komme til å få magisk tro på bestemte ord og vendinger, og tro han er bibelsk så lenge han har et bibelsk eller vedtatt vokabular. Men det blir en bokstavtro uten innhold, kombinert med forestillinger og riter som ikke lenger gir noen mening.

Hermed skulle det være tydelig at ordet er viktig som hjelpemiddel

til å få frem en vilje eller en virkelighet. Men bringer det ikke lenger med seg denne virkelighet for den som hører det, så er det dødt for ham. Det er uten ånd og dermed stumt.

Personlig vil jeg ende med å si at de tre inspirasjonsteorier vi har vurdert, må alle tas med når det gjelder å få frem hva det dreier seg om når vi taler om åpenbaring. Åpenbaringen er en manifestasjon av Gud ved Ånden, slik som den kommer til oss gjennom det inspirerte ord aktualisert i de personer som har møtt Gud og blitt bærere av hans velsignelse.

BIBELN SOM GUDS ORD

Vi har ikke sagt så mye om Bibelen som bok. Er Guds åpenbaring begrenset innenfor Bibelens permer, og slik som vi har den i Norge med sine 66 skrifter? Den katolske kirke har en større samling enn protestantene. Skal vi når det gjelder Det Gamle Testamente følge massoretene eller den jødiske kanon, eller skulle vi kanskje følge den større skriftsamling som finnes i Septuaginta? Grensen mellom kanoniske og ikke-kanoniske skrifter må forbli flytende. De nytestamentlige forfattere har ikke følt seg sterkt bundet til det utvalg vi har i Det Gamle Testamente. Det ser vi av at sitater og avsnitt av apokryfiske bøker er kommet med i Det Nye Testamente. På den annen side er det viktig å sette en grense for hva som burde være med i Det Nye Testamente. Stort sett dekker utvalget det viktigste fra den apostoliske æra. Egentlig gis det ingen absolutt autoritet for en grensedragnings. Kanonisitet er en menneskelig satt grense. I reformatorenes kamp mot den katolske kirkes autoritetskriterier ble Bibelen satt opp som den eneste norm, og de brukte hva de kalte Bibelens selvvitnesbyrd for å bevise dens kanonisitet. Skriften var *autopistos*. Den avla vitneprov om seg selv. Ordet bringer mennesker til Gud, og de mottar Guds Hellige Ånd, som i deres hjerte vitner om Skriftens guddommelige karakter. Dette Åndens indre vitnesbyrd ble en viktig faktor i fastsettelsen av Bibelens autoritet. Fremdeles henvises det til «Testimonium Spiritus Sancti internum». Bare Den Hellige Ånds vitneprov var autoritativt. Kirkens autoritet som kanonutvelger var sekundær.

La meg til slutt innskjerpe den fare som ligger i verbalinspirasjonslæren. Vi møter en tendens til å legge alt i Bibelen på samme plan. Skillet mellom Det Gamle og Det Nye Testamente blir ofte illusorisk,

og en kan komme til å havne i et underlig sammensurium når det gjelder trosinnhold. Dette avlegger de mange halvkristne bevegelser til fulle vitnesbyrd om. Bergmann peker med rette på at det er stor forskjell mellom ånden i hevnsalmene og 1 Kor 13. Ikke så rent få bud og forskrifter i Det Gamle Testamente er satt ut av kraft ved det fullkomne gudsforhold evangeliet har åpenbart. Det må bli evangeliet, Kristus, vi må bruke som vurderingsprinsipp for rett tro og livsholdning.

Forfatteren

Dr. Nils J. Engelsen (1914–1991) var rektor ved Baptistenes Teologiske Seminar fra 1950–1985. Han hadde teologisk embetseksamen fra Teologisk fakultet, UiO, og Doctor of Philosophy-graden fra Yale University, USA. Doktoravhandlingen er en undersøkelse av inspirert tale i 1 Kor 12–14. Denne artikkel er et upublisert foredrag holdt i 1973. *Baptist* takker fru Ingrid Engelsen for at hun samtykket i at vi kunne trykke foredraget.

SLUTTNOTER

¹ J.I. Packer, *Fundamentalism and the Word of God*, s. 96.

